

אוניברסיטת חיפה
החוג ללימודי אסיה

הבנת ההתרחקות היפנית מאידאל הפציפיזם : מה נדרש
עבור תיקון סיעוף 9?

עבודת גמר במסגרת הפרו-סמינריון : תרבות פוליטית ביפן

מוגש ל : ד"ר גיא פודולר
מגיש : שי זילברליכט

06/10/13

תוכן

2.....	מבוא
3.....	מציאות ביטחונית חדשה לאחר מלחמה
6.....	סביבה פוליטית ייחודית ותמיכה בתיקון חוקתי
9.....	עבר והווה: תהליכי למידה ויישום בדרך לתיקון חוקתי
13.....	סיכום
15.....	ביבליוגרפיה

מבוא

ב-15 לאוגוסט 1945 יפן הכריזה על כניעתה לבעלות הברית, מה שהוביל לתקופת הכיבוש האמריקני מ-1945 ועד 1952 (Suichi, 407). ההישג החשוב ביותר במסגרת הכיבוש, היה ייסודה של חוקה חדשה ליפן (Suichi, 407). במסגרת החוקה החדשה, יפן וויתרה על זכותה לנהל מלחמה, כמתחייב בסעיף 9: "בשאיפה כנה להשגת שלום בינלאומי בהסתמך על צדק וסדר, העם היפני לנצח מתכחש למלחמה כזכות ריבונית של האומה ולאיום או שימוש בכוח כאמצעי להסדרת מחלוקות בינלאומיות... על מנת להגשים את מטרת הסעיף הקודם, כוחות יבשה, ים ואוויר, בנוסף ליכולות מלחמתיות אחרות, לעולם לא יתוחזקו. לעולם לא תהיה הכרה במצב מלחמתי של המדינה" (Moses & Iwami, 72). אף על פי שסעיף 9 מעולם לא עבר תיקון, יפן עברה דרך ארוכה והתרחקה מאוד מהפציפיזם המוחלט אותו ביקשה לשמר. בעבודה זו אדון במניעים לנסיגה מאידיאל הפציפיזם ובסביבה הפוליטית המיוחדת אשר נדרשה עבור כך. דרך כך, אנסה להבין מהם התנאים שיאפשרו ליפן לתקן את חוקתה.

בפרק הראשון אסקור שינויים בינלאומיים ומקומיים, אשר גרמו לתפנית חדה באופן בו היפנים ביקשו לעצב את מדיניות ההגנה שלהם, מתום הכיבוש ועד שנות ה-90. המלחמה הקרה, מלחמת המפרץ וסכסוכים מקומיים ביפן כולם הובילו להתחזקות צבאית יפנית, מעבר למה שהותירה החוקה. אף על פי שלחצים על יפן הובילו לפרשנות מחודשת של סעיף המלחמה, לא היה תיקון חוקתי והתנגדות גורפת לכך עדיין התקיימה עד תחילת שנות ה-2000.

בפרק השני אדון בסביבה הפוליטית המיוחדת שנוצרה בתחילת שנות ה-2000, אשר הובילה לשיח אוהד סביב תיקון חוקתו. Hatoyama Yukio, איש ה-DPJ, היה מנהיג שמאל ידוע שעורר סערה בהצעתו לתיקון מקיף לסעיף 9. העובדה שהצעה כזו הגיעה דווקא ממנו ולא מאנשי ה-LDP, עוררה את תמיכת הציבור היפני.

Junichiro Koizumi, ראש ה-LDP, אף הוא הצליח לגייס את דעת הקהל כאשר גילה מתינות ולא דחף לתיקון הסעיף. שנות ה-2000 אופיינו באהדה לתיקון חוקתי בעיקר בזכות התנהלותם המתונה של שני האישים, שנמצאו אמינים דיו כדי לזכות בתמיכת הציבור.

בפרק השלישי אבחן את השינוי בגישתו של ראש ממשלת יפן הנוכחי, Shinzo Abe, לשינוי החוקה. Abe נכשל בעברו במאמציו לתקן את החוקה עקב התנהלות פוליטית אגרסיבית. כיום, הוא מציג מתינות פוליטית ולאומנית גדולה יותר, בשאיפה לזכות בתמיכת הציבור שכה אחד איפוק שכזה בשנות ה-2000. כמנהיג ה-

LDP וכראש הממשלה של יפן, Abe עושה מאמצים לרצות את מצביעי הלאומנים, תוך הימנעות מהפגנת קיצוניות, במטרה להצליח ולהעביר תיקון חוקתי.

מציאות ביטחונית חדשה לאחר המלחמה

עם תום המלחמה היפנים אימצו את השלום והפציפיות כחלק מרכזי בדמוקרטיה החדשה. למרות זאת, שינויים מקומיים ובינלאומיים גרמו לתפנית חדה באופן בו היפנים ביקשו לקבע את מדיניות ההגנה שלהם. ראשית, המלחמה הקרה הובילה לפרוץ מלחמת קוריאה, מה שהוביל ללחץ אמריקני על היפנים להתחמש ולהגן על עצמם, תוך בלימת האיום הקומוניסטי. שנית, מלחמת המפרץ הובילה ללחץ בינלאומי על יפן לתרום את חלקה באופן פיזי ולא רק פיננסי. לבסוף, איומים מכיוון שכנותיה של יפן עוררו דרישה מבית לחזק את כוחות ההגנה שלה. המציאות הביטחונית החדשה אליה נקלעה יפן הובילה להתרחקות מאידאל הפציפיות, עליו התבססה החוקה.

ראשית, האינטרס האמריקני אשר פעם דרש את כינון סעיף 9, היה גם זה אשר לבסוף כרסם בעוצמתו. ביוני 1950, כשלוש שנים בלבד מאז נוסדה החוקה היפנית, פרצה מלחמת קוריאה כמה מאות קילומטרים מחופי יפן וזו נהפכה למעורבת פסיבית עקב בסיסים אמריקנים חיוניים שפעלו בשטחה (Maki, 74). לאחר שמנעה מיפן את יכולותיה הצבאיות בחוקה, לקחה ארה"ב אחריות על הביטחון הלאומי של יפן (Itoh, 313) ואילו עבור ארה"ב היה זה האיום הקומוניסטי אשר סיכן אותו יותר מכל (Moses & Iwami, 74). סברה זו זכתה לתמיכה גם מראש ממשלת יפן, יושידה, אשר טען מול הדיאט כי "הגנה על יפן מפני קומוניזם תוך יצירת חזית מאוחדת עם מדינות ליברל-דמוקרטיות יסלול את הדרך אל עתידה של יפן" (Moses & Iwami, 74). תחת עידודה של ארה"ב והכרתה ביפן כמיקום אסטרטגי חשוב כנגד ההתקדמות הקומוניסטית במזרח אסיה, ב-1950 עשתה יפן את הצעד הראשון בדרך למיליטריזציה מחודשת: הוקמו כוחות עתודה משטרתית לאומיים (National Police Reserve), אשר נועדו "לשמר ביטחון פנימי ולהגן על הבסיסים האמריקנים בתוך יפן" (Shuichi, 410). שנה מאוחר יותר הוציאה ממשלת יפן אמנת שלום כללית, אשר הכירה בזכותה המולדת של יפן להגנה עצמית ואף חתמה על אמנת ביטחון עם שותפתה האמריקנית, אשר הכירה בזכותה של יפן לפתוח בהליכים ביטחוניים ולהשיב את אחריותה על הגנתה שלה (Maki, 74). עם תום הכיבוש

האמריקני ב-1952, NPR אורגנו מחדש בתור כוחות ההגנה הלאומיים (National Safety Forces) (Suichi, 410). לבסוף, בהסתמך על אמנת הביטחון מ-1951, יפן נדרשה לחזק את יכולות ההגנה שלה וביוני 1954 הפכו כוחות ההגנה הלאומיים לכוחות ההגנה העצמית (Self Defence Forces), אשר קיימים כיום.

מנגד, למרות שהמלחמה הקרה ביקעה סדק משמעותי בפציפיזם היפני, לא היה מדובר בהתפוררות מוחלטת. ממשלת יפן נתקלה בהתנגדות מצד אלו אשר ביקשו לשמר את סעיף 9 (Maki, 74), כאשר הדיון המרכזי עסק בפרשנות הסעיף. במרץ 1952 יושדה טען כי "אחזקת אמצעי לחימה לצרכים הגנתיים איננה אסורה על פי החוקה" ואילו ארבעה ימים מאוחר יותר הוא נסוג והכריז "אני מסכים כי אחזקת אמצעי לחימה, אפילו עבור צרכים הגנתיים, משמעותה התחמשות מחודשת ולכך נדרש תיקון חוקתי" (Suichi, 410). עמדה זו עולה בקנה אחד עם דעת הקהל היפני דאז, שכן בסקר שנערך חודש בלבד לאחר הצהרתו של יושדה, מצא ה-Yomiuri Shimbun כי 47.5 אחוז מהנשאלים סברו כי תיקון לסעיף 9 הינו הכרחי (Suichi, 410). עד שנות ה-90 המיליטריזציה היפנית הייתה נתונה לבלימות רבות, עקב חשש להסתבכות במלחמה הקרה ויפן נצמדה למדיניות הגנה פרטנית ואף הטילה איסורים חוקתיים ואימצה עקרונות פציפיסטיים: ב-1976 נקבעה תקרת הוצאות צבאיות של 1% מהתוצר הלאומי הגולמי, הוטלו איסורים על ייבוא נשקים בעלי אופי התקפי, נאסר ייצוא של כלי נשק מחוץ ליפן ונאסר על כוחות צבא יפניים לצאת אל מעבר לים (Hughes, 25).

שנית, האינטרס הגלובלי היה זה שהוביל לשינוי משמעותי נוסף במדיניות ההגנה היפנית, עם פריצתה של מלחמת המפרץ. הקהילה הבינלאומית שקלה מספר פתרונות למצב בכווית, ביניהן הצעה 678 שאישרה שימוש בכוח במידה ועיראק לא תיסוג בתוך זמן מוגבל (Suichi, 420). התרומה היפנית של 4 מיליארד דולר זכתה לביקורת חריפה הן מצד מזכיר האוצר האמריקני שהתייחס אליה בתור "מעט מדי, מאוחר מדי" (Suichi, 420) והן ממזכיר המדינה, ג'יימס בייקר, שבנאומו מ-1991 בטוקיו דרש מיפן לגלות אחריות גלובלית רחבה יותר (Moses & Iwami, 76). למרות שיפן תרמה 9 מיליארד דולר נוספים, התרומה שלה לא נתקבלה בהערכה, ובמקום טוקיו זכתה לביקורת על כך שהיא מנהלת "דיפלומטית המחאות" (Suichi, 420-421).

בנקודה זו היה ברור כי אם יפן רצתה לאמץ "סדר עולמי חדש" לאחר מלחמת המפרץ, התחמשות והשתתפות פיזית במלחמות שחרור וקידום זכויות אדם היו המינימום הנדרש (Moses & Iwami, 76). ארצות הברית ציפתה שיפן תעניק "תרומה אנושית" לקואליציה בראשה והביקורת הנוקבת זעזעה את רוב היפנים, עבורם שלום וביטחון מוסגרו עד כה כמושגים הנוגעים לטריטוריה יפנית (Lee, 128).

בנוסף, הביקורת החריפה כנגד יפן עוררה תגובה מהירה באשר לפעילותה הצבאית מחוץ לגבולותיה. בחקיקת בזק ב-1992, אושר החוק שמאשר השתתפות כוחות SDF במבצעי שימור-שלום תחת חסות האו"ם (Moses & Iwami, 76), אשר היה פעיל בניסוח החוק, הציע כי שיתוף פעולה צמוד עם ארצות הברית במבצעי שלום היא "המדיניות היעילה ביותר עבור יפן על מנת לתרום לשלום עולמי" (Moses & Iwami, 77). הצעתו ל"מדינה נורמלית" גרסה כי יפן צריכה הייתה לממש את זכותה לביטחון שיתופי

(collective), דרך התייחסות למבוא החוקה, אשר מחייב את יפן לשתף פעולה עם הקהילה הבינלאומית (Lee, 129). הצעתו של Ozawa באה לידי מימוש בנובמבר 1995, כאשר הוצגה תכנית הגנה לאומית חדשה, אשר הדגישה את הצורך בתרומה מוגברת של ה-SDF למבצעי שימור שלום של האו"ם ובחיזוק קשרי יפן-ארה"ב (Lee, 130). ייחודה של התוכנית היה בכך שדגש הושם על חובתה של יפן להדוף כל תוקפנות, בסיועה של ארה"ב, גם ב"אזורים מסביב ליפן". הנוסח הבעייתי של "אזורים מסביב ליפן" גרם למחלוקת גדולה והעלה חששות בסין ואף בדרום קוריאה (Lee, 130-131). עבור Ozawa, "נורמליזציה" של גישה מקומית כלפי הצבא, תחת מטריית ההגנה האמריקנית, הייתה הכרחית עבור יפן הליברל-דמוקרטית לשלם את חלקה ב"מחיר החופש והשלום" (Moses & Iwami, 77). בהתאם לכך, לאחר שאושרה לבסוף תכנית ההגנה והפכה לרשמית ב-1997, מדיניות ההגנה היפנית נתקבלה כמדיניות "חדשה" אשר סללה את הדרך של יפן אל עבר השתתפות בעימותים צבאיים בארצות אחרות (Lee, 131).

לבסוף, האינטרס היפני בהתמודדות עם שינויים ביטחוניים אזוריים הוביל אף הוא להיחלשות אידאל הפציפיזם. את האיום הביטחוני המידי והחמור ביותר מהווה צפון קוריאה (Hughes, 27). החל מ-1993, כאשר הציגה לראשונה את תכנית הטילים הבליסטיים שלה ועד ל-1998, כאשר ביצעה ניסוי בטיל מסוג Taepodong שעף מעל לשטחה של יפן (Suichi, 422), נתפסה צפון קוריאה כאיום הולך וגובר. בסקר שנערך שנה לאחר הצגת התוכנית הבליסטית, חשש מפני המצב על איי קוריאה עמד על 34.2 אחוז – כמעט פי שניים מסקר דומה מ-1991 (Lee, 135-136) ואכן, דעת הקהל גיבתה באופן מלא הקמת תאגיד הגנה יפני-אמריקני (Suichi, 422). ב-2002 הכריזה פיונגיאנג כי היא מתעתדת לחדש את תכנית הגרעין שלה (Suichi, 422), מה שעורר חשש גדול בקרב הציבור היפני. בסקר מ-2003, 74.4 אחוז הביעו חשש מפני צפון קוריאה כאיום מרכזי – יותר מפי שניים מהסקר ב-1998 (Lee, 136). סין מהווה אתגר נוסף, כאשר יפן עוקבת מקרוב אחר תהליכי השדרוג של יכולותיה הקונבנציונליות והלאו וכן אחר פעילותה הימית. בסקר מ-2006, המודרניזציה של יכולותיה הצבאיות של סין ופעילותה הימית נתפסו כאיום השלישי בגודלו (לאחר צפון קוריאה וטרור עולמי) בקרב הציבור היפני (Lee, 136). דאגה נוספת נשקפת מצד רוסיה ודרום קוריאה, להן מחלוקת טריטוריאלית עם יפן. בעוד שדרום קוריאה הינה עמיתה בברית האמריקנית והמחלוקת על איי טאקשימה לרוב מתבטאת בהפגנות קטנות של כוח צבאי – רוסיה לעומתה, הוכיחה ב-2008 כי היא איננה חוששת להחריף מחלוקות מסוג זה למלחמה כוללת, כפי שעשתה בגאורגיה (Hughes, 30). ניכר שהסיכונים האזוריים הובילו לתמיכה הולכת וגוברת של הציבור היפני באשר לפעילותו של ה-SDF: אם ב-1991 20 אחוז תמכו בהגבלת פעילותו, הרי שב-2006 התמיכה צנחה ל-9.4 אחוז בלבד. בהתאמה, 7.7 אחוז שתמכו בחיזוק

יכולותיו ב1991, טיפסו ל16.5 ב2006 (Lee, 136), מה שמרמז על התרחקות מהתפיסה הפציפיסטית של העבר.

סביבה פוליטית ייחודית ותמיכה בתיקון חוקתי

רצף התקריות מאז פרוץ מלחמת קוריאה ועד לסוף שנות ה-90 לא הוביל בסופו של דבר לשינוי ממשי בחוקה של יפן. למרות זאת, קוים אידיאולוגיים חדשניים החלו לעצב מחדש את תפיסתה כמוטבת עיקרית של המערכת הגלובלית. על אף הרעיונות החדשים, רק מספר בודד של שמרנים נועזים, כמו Ozawa ו Nakasone, טענו כי על החוקה לעבור תיקון מקיף תוך התנגדות לסעיף 9 ותמיכה ב SDF. למרות זאת, ריחוקם הרעיוני מהמגמה השלטת ב LDP, הוביל לכך שהמפלגה לא רדפה לבסוף אחר שינוי חוקתי (Itoh, 314). פרק זה עוסק בשתי דמויות מפתח אשר כן זכו לתמיכה אדירה במאמציהם לשינוי החוקה. הראשון הוא חבר מפלגת ה Hatoyama Yukio, DPJ (Democratic Party of Japan). עקב היותו מנהיג ליברלי, הצעתו לתיקון סעיף 9 נתקבלה בהתרגשות רבה ודחפה את הדיון סביב שינוי חוקתי אל הזרם המרכזי של השיח היפני (Itoh, 312-313). השני הוא חבר מפלגת ה LDP, Junichiro Koizumi. Koizumi המתון לא הכריז מעולם על כוונה לתקן את סעיף 9, ואילו במשך כהונתו כראש ממשלה הצליח לגייס את דעת הקהל היפנית ולהעביר חוקים אשר חיזקו מאוד את סמכותו של ה SDF כישות צבאית (Suichi, 422-423). תוך בחינת פועלם של איש השמאל החדשני ואיש הימין המתון, ניתן ללמוד כי העם היפני מגלה סובלנות כלפי שינוי חוקתי, בעיקר כשהוא סבור שהשינוי מגיע ממקור מהימן ולא קיצוני.

ראשית, הצעתו של Hatoyama הייתה שניה בין שלוש הצעות עוקבות, אשר טענו לצורך בשינוי חוקתי ונתקבלו באהדה. בעוד ששתי ההצעות האחרות הגיעו מכיוון אנשי LDP (או LDP לשעבר), Hatoyama היה איש שמאל ותיק, מה שעורר התרגשות יתרה סביב הצעתו (Itoh, 312-315). Ichiro Ozawa, איש LDP לשעבר, היה הראשון ברצף ההצעות להציג את חזונו לתיקון סעיף 9 בספטמבר 1999 (Hagstrom, 2010). Ozawa ראה את החוקה היפנית כשריד של העבר וטען כי זה חריג מצד יפן להמשיך ולשמר את חוקת הכיבוש, בעוד שהיא אומה עצמאית כבר מעל לחמישים שנה (Itoh, 315). בהצעתו, Ozawa הציע סעיף נוסף שעיקרו היה לחדד את הזכות של יפן להגנה עצמית (Hagstrom, 514). סעיף נוסף שהציע, ביטא את התחייבותה של יפן כלפי שימור שלום בינלאומי: "העם היפני ייזום השתתפות בפעולות שלום בינלאומיות... ויפעל בכל אמצעי העומד לרשותו, כולל אספקת כוחות חמושים" (Itoh, 315-316). Ozawa

האמין כי הדרך היחידה עבור יפן לשמר את השלום ולשרוד, היא דרך שיתוף פעולה בינלאומי ובמיוחד עם האו"ם (Itoh, 315).

ההצעה השנייה והעיקרית הועלתה באוקטובר 1999 על ידי Hatoyama, בתגובה לזו של Ozawa (Itoh, 316). במאמרו, Hatoyama טוען כי התפיסה של יפן לאחר המלחמה, אשר מקדשת את החוקה ומתנגדת לארה"ב, איננה רלוונטית וכי ה SDF הוא לא אחר מאשר צבא בפועל והגיע הזמן להכיר בכך (Itoh, 316). תיקונו לסעיף 9 הציע שכתוב מקיף, אך מגביל, בנוגע לאחזקתה של יפן בכוחות חמושים. הוא סבר כי הסרת הערפול מעל סעיף 9 יסיים את הדיון העקר סביב החוקתיות של ה SDF (Itoh, 317). על אף היותו תומך של ארה"ב, Hatoyama גרס כי על מנת שיפן תשוב להיות אומה נורמלית, עליה להפחית את תלותה בארה"ב, ליצור הגנה עצמאית ובסופו של דבר להיפרד מהבסיסים האמריקנים בשטחה (Itoh, 317). בכל הנוגע לשיח סביב החוקה, ביפן קיימת אבחנה אידאולוגית אשר מתחלקת לשתי תפיסות עיקריות: Kaiken ו – Soken (Hagstrom, 513). Kaiken (ביפנית "תיקון חוקתי"), הייתה ועודנה התפיסה המרכזית במצע ה LDP מאז 1955. השמרנים הלאומנים אשר דוגלים בה, מדגישים תכופות כי השלטונות האמריקנים 'כפו' את החוקה הנוכחית על יפן וכי על העם היפני להשתחרר מכבלי הכיבוש על ידי ייסוד חוקה חדשה (Hagstrom, 513). ב DPJ לעומת זאת, התפיסה הרווחת היא של ה Soken (ביפנית "יצירה חוקתית"), אשר מתייחסת לשינוי חוקתי בצורה פחות תובענית מהגישה הנגדית (Hagstrom, 513). בעקבות הרקע של Hatoyama כמנהיג ליברלי מה DPJ, ההצעה שלו חסרה את המטען השלילי שרבים מקשרים עם הצעות דומות של מנהיגים שמרנים (Itoh, 325). על אף שהצעתו לכתב את סעיף 9 בשלמותו הייתה יותר ברוח ה Kaiken מאשר ה Sogen, העובדה שהיא הגיעה דווקא ממנו סייעה לציבור היפני להתגבר על אמונתו העיוורת בחוקה ובאידאל הפציפיזם.

ההצעה השלישית הגיעה מראש ממשלת יפן לשעבר, Yasuhiro Nakasone, כתגובה להצעתו של Hatoyama, בשנת 2000. Nakasone נודע בתמיכתו הגלויה בתיקון החוקה, אך התוודה כי בעת כהונתו לא דחף לכך, עקב תמיכה ציבורית עיקשת בחוקה (Itoh, 318). בניגוד להצעה הקודמת, Nakasone הציע לתקן רק את הפסקה השנייה של סעיף 9, כך שיפן תורשה להחזיק באמצעי מלחמה ולשמור על זכותה להגנה עצמית פרטנית ושיתופית. בבחינת אופי ההצעות השונות, מעניינת העובדה כי הצעתו של הליברל הצעיר Hatoyama הייתה נועזת יותר מאשר אלה של שמרני ה LDP, אשר נודעו כתומכים וותיקים של תיקון חוקתי (Itoh, 321-322). נדמה כי דווקא עובדה זו צלחה בגיוס דעת הקהל היפני, שכן לפי סקר של ה

Yomiuri Shimbun ממרץ 2000, כמעט 60% מהמשיבים הביעו תמיכה ברעיון של תיקון סעיף 9; עליה של 7% מהשנה החולפת (Itoh, 324). בנוסף, 72.5% סברו כי על החוקה המתוקנת להתנות במפורש את זכותה של יפן להגנה עצמית (Itoh, 324-325). באותה שנה, ועדות מצד שני הבתים בדיאט התחייבו לחקור את הבעיות בחוקה לתקופה של חמש שנים. בתום התקופה הופקו דו"חות לגבי הצעדים שיש לנקוט עבור שינוי חוקתי והמפלגות הגדולות ממשיכות להוציא המלצות משלהן עד היום (Lee, 141). ניכר כי הצעתו של Hatoyama לתיקון החוקה סייעה לשבור טאבו פוליטי עתיק ולהאיר את השיח החוקתי באור חדש, מתון ומציאותי.

שנית, התנהלותו המתונה של ראש הממשלה לשעבר Koizumi סייעה אף היא בגיוס תמיכה ציבורית בחיזוק ה SDF, דרך צירוף יפן למאמץ מלחמתי משותף עם ארה"ב. בניגוד להסכנות שאפינה את ממשלת יפן במלחמת המפרץ, ממשלתו מיהרה להגיב לאירועי 9/11 ולהצטרף למלחמה על הטרור בראשות ארה"ב (Lee, 132). Koizumi הציג מול הדיאט את חוק "אמצעים מיוחדים כנגד טרורизם", שנחקק באוקטובר 2001 (Arase, 571). בהסתמך על חוק זה, כוחות ה SDF שלחו ספינת מלחמה לאוקיינוס ההודי לצורך איסוף מודיעין עבור כוחות הקואליציה באפגניסטן, הובלת כוחות אמריקנים ותדלוק ספינות מלחמה אמריקניות (Lee, 132). במילים אחרות, ה SDF נשלח הרבה מעבר ל"אזורים מסביב ליפן", במבצע שלא זכה לאישור האו"ם כפעולת שימור שלום (Arase, 571). למרות זאת, יפן בחרה להדגיש את הכרזת האו"ם כי המתקפה של 9/11 מהווה איום לשלום הבינלאומי וקראה לכל חברות האו"ם (כולל עצמה) להתנגד לטרורизם (Hughes, 114).

בנוסף, מיד לאחר פרוץ מלחמת עיראק במרץ 2003, ממשלת יפן הצהירה על תמיכה בארה"ב (Wada, 422). Koizumi הצליח להעביר את חוק "סיוע הומניטרי ושיקומי בעיראק" בדצמבר 2003 (Wada, 423), אשר היה לצעד הדרמטי ביותר בו נקט ממשלו, שכן החוק אפשר פריסת כוחות קרקע של ה SDF בדרום עיראק (Lee, 132). חיילי ה SDF אף נשלחו לאזורים בהם הפסקת אש לא הושגה, בצעד שחרג מהמדיניות שיפן אימצה תחת החוק לשיתוף פעולה בינלאומי לשימור שלום (Wada, 423) 1992. על מנת לאשרר את חוקתיות פעולות ה SDF, בחר Koizumi (בדומה Ozawa, ממיסדי החוק) לצטט את מבוא החוקה ולא את סעיף 9, אשר עד אז היה לנקודת המוצא לכל דיון סביב שליחת כוחות מעבר לים (Hughes, 114). תוצאות הבחירות לבית התחתון ב-2003 הראו כי רוב ציבור הבוחרים תמך ברפורמה חוקתית; LDP, New

Conservative Party, DPJ כולן קידמו רפורמה חוקתית כחלק ממצע הבחירות שלהן וזכו ל-421 מתוך 480 מושבים בבית התחתון, רוב של יותר משני שליש (Wada, 423). ה *Yomiuri Shimbun* מצא בסקר ב-2004, כי 65% מהמשיבים תמכו בשינוי חוקתי (Arase, 572). ה *Keizai Doyukai* (התאחדות יפנית של מנהלי תאגידים) הציעה תיקון חוקתי ב-2003, לשכת המסחר והתעשייה היפנית הציעה תיקון ב-2004, ה *Kaidenren* (פדרציית העסקים היפנית) דחפה לתיקון ב-2004 (Arase, 573) ולמרות הכול, לאחר שקואליציית ה *LDP* השיגה רוב של שני שליש בבית התחתון ב-2005, *Koizumi* לא יזם התערבות בסעיף 9 (Wada, 423). בזכות שמירה על מתינות, החלטיות ולאומיות מאופקת, הצליח *Koizumi* ליצור שינוי תקדימי במהירות מסחררת (Arase, 571-572). נדמה שההימנעות המכוונת מתיקון סעיף 9 עצמו או מגיוס דעת הקהל בנושא, הייתה דווקא השיטה המוצלחת ביותר לגרום לעם היפני להכיר בחשיבות הרפורמה החוקתית.

לסיכום, מקרי הבוחן של שני האישים הללו מספקים תובנה על האופן בו העם היפני מגלה סובלנות להתרחקות מאידאל הפציפיזם. *Hatoyama*, בצעד כמעט שערורייתי לאותה תקופה, יצא בהצעה לתיקון מקיף לסעיף 9, שנתקבלה באהדה רבה על ידי הציבור היפני. דווקא היותו איש *DPJ* ולא *LDP*, סייעה לצייר את דמותו כאדם מהימן ולא קיצוני, ובכך ניתנה תנופה להצעתו ולשיח סביב תיקון חוקתי. *Koizumi*, מנהיג ה *LDP*, זכה לתמיכה אדירה כאשר מיהר לצרף את יפן למאמץ המלחמתי של ארה"ב, תוך הימנעות מכוונת משיח סביב סעיף 9. *Koizumi* בחר להיצמד להדגשת חשיבות הברית עם ארה"ב, תוך העצמת חובתה של יפן לשיתוף פעולה עם הקהילה הבינלאומית ולא זכותה להגנה עצמית שיתופית. מכאן, אם על דעת הקהל היפנית אי פעם לשוב לאותה רמה של תמיכה בתיקון סעיף 9, הרי שעל המנהיגים החדשים לשאוב מניסיון העבר של *Koizumi* ו *Hatoyama*.

עבר והווה: תהליכי למידה ויישום בדרך לתיקון חוקתי

התנאים למימוש תיקון החוקה התקיימו במיטבם בעת ממשלו של *Koizumi*, אך זה בחר לוותר על כך ולפרוש מתפקידו במקום. ב-2006 נבחר להחליפו *Shinzo Abe*, אשר כבר בנאום ההשבעה שלו קרא לתיקון של החוקה ותפקיד צבאי גדול יותר ליפן (Arase, 574). *Abe* נבחר בשנית לראשות הממשלה ב-2012 ופרק זה מבקש לסקור את מגמת השינוי במאמצי לתיקון החוקה, תוך למידה מכישלונות העבר ובחינת ההתמודדות הנוכחית. ראשית, טקטיקות כוחניות בהן נקט משך כהונתו הראשונה הובילו לדחיית תיקון חוקתי על ידי העם היפני ולירידה בכוחו של *Abe*. שנית, בכהונתו הנוכחית *Abe* מגלה לאומנות מאופקת,

דרך הימנעות מביקור במקדש Yasukuni ומהתבטאויות שנויות במחלוקת. לבסוף, Abe מרכז מאמצים בהדגשת חשיבות הברית האמריקנית, כמפתח לגיוס הציבור היפני. על מנת להוביל לתיקון חוקתי, Abe שואף להתרחק מתדמיתו המוקדמת וללכת יותר בדרכו של Koizumi, אשר הצליח היכן ש Abe כשל.

ראשית, הטקטיקות הכוחניות בהן נקט Abe בזמן כהונתו הראשונה כראש ממשלה, בלמו את התקדמות התיקון החוקתי. כבר במהלך מסע הבחירות שלו, Abe הבהיר את כוונתו לתקן את החוקה ועם בחירתו הפכה מדיניות זו לרשמית (Hughes, 122). Abe ראה בתיקון חוקתי ומימוש הזכות להגנה עצמית שיתופית חלק מרכזי בחזונו; להתיר את יפן מהרסנים שנכפו עליה בהסדרים שלאחר המלחמה ולחדש את זהותה ככוח עולמי חזק (Hughes, 122). Abe, ראש הממשלה הראשון שנולד לאחר המלחמה, מסמל דור חדש שמעוניין להתנער מהחולשה שאפיינה את יפן לאחר מלחמת העולם השנייה, על מנת לתבוע את הכבוד הראוי לה בהתאם להישגיה (Arase, 574). הצעד הראשון שלו כראש ממשלה היה למנות קבינט שנטה כלפי תמיכה בחיזוק ההגנה ומדיניות החוץ. מאוחר יותר הוא אף הקים ועדת חקירה שהורכבה ממומחים להגנה (שעמדה בראשו), על מנת להרכיב צוות לביטחון לאומי שיהיה אמון על ניהול פעולות דיפלומטיות, הגנה ומודיעין – בדומה למועצה לביטחון לאומי האמריקנית (Arase, 574). סוכנות זו לבסוף שודרגה למשרד ההגנה היפני (ministry of defence) וחוק משאל עם, אשר מתיר הצבעה על תיקונים חוקתיים, הועבר ב-2007 (Lee, 144). חוק זה הגדיר את ההליכים הדרושים עבור ניהול משאל עם, צעד מפתח בדרך לתיקון חוקתי (Wada, 423). אף על פי כן, שימושו של Abe בטקטיקות כוחניות לאלץ את הדיאט להעביר תיקון חוקתי דרך "הדלת האחורית", תוך התעלמות מקריאות לחבירת כוחות, רק דחפו את ה DPJ כלפי התנגדות פעילה יותר. התנהלות זו גם העלתה חששות בקרב ה New Komeito, שותפיו לקואליציה, וה LDP עצמה אשר הביעו את חששם מפני מימוש הגנה עצמית קולקטיבית, כפי ש Abe ביקש לבצע (Hughes, 126).

Abe אף ניסה לייצר מומנטום נוסף, על ידי קידום תיקון חוקתי כמרכיב מרכזי במסע הבחירות לבית העליון ביולי 2007 (Wada, 423). כפי שראש הממשלה לשעבר, Hatoyama, העיר פעם: "הדיון פסק ברגע בו ראש הממשלה Abe הכריז בגלוי על תיקון חוקתי" (Hagstrom, 517) ואכן, התבוסה ההיסטורית של ה LDP באותן בחירות הובילו את Abe לפרוש מתפקידו ואת המפלגה לינוח את התוכניות לתיקון חוקתי (Wada, 423).

מעבר לכך, ניכר כי פעולות ממשל Abe השפיעו באופן ניכר על דעת הקהל היפנית. בסדרת סקרים שערך ה *Yomiuri Shimbun*, אחוז המשיבים שתמכו בתיקון חוקתי לסעיף 9 צנח מ-43.6% ב-2005, ל-35.7% ב-2007 ועד ל-30.7% בלבד ב-2008 (Wada, 424). סקר נוסף של ה *Asahi Shimbun* מצא כי אחוז התומכים בתיקון חוקתי באופן כללי עמד ב-2006 על 55%, בעוד שב-2008 צנחה התמיכה ל-41% בלבד, כש-66% מהנשאלים הביעו התנגדות ספציפית לתיקון סעיף 9 (Hughes, 128). בנוסף, העם היפני חווה על בשרו את תוצאות עיקשותו של Abe להעביר חוקים מבלי לדון בכך עם המפלגות הגדולות של האופוזיציה: לאחר הבחירות ב-2007, שנתנו לאופוזיציה את השליטה בבית העליון, ה DPJ דחו כל שיתוף פעולה עם ה LDP בסוגיות מרכזיות רבות בכלל ותיקון חוקתי בפרט. באותה שנה הייתה אמורה ועדת המחקר של החוקה להתמנות לוועדה החלטית ואילו האופוזיציה התנגדה אף לכך, כך שכול הדיונים בדיאט סביב תיקון חוקתי נעצרו לחלוטין (Wada, 424).

שנית, נדמה כי Abe למד מכהונתו הראשונה ובתפקידו כראש ממשלה כיום, הוא מגלה יותר מתינות פוליטית ולאומנית. מקדש Yasukuni נועד לקדש את רוחותיהם של חיילים נופלים, ביניהם גם את אלה של פושעי המלחמה של יפן. הפציפיסטים ביפן מתנגדים בתוקף לביקור ראשי ממשלה במקדש משלוש סיבות עיקריות: אחת, המקדש קידם את הפעילות המלחמתית של הממשלה בשנות ה-30 וה-40. שתיים, המקדש משמש כסמל למיליטריזם היפני ומקדש את מנהיגיו. שלוש, נציגי המקדש ממשיכים להתעקש כי יפן פעלה מתוקף הגנה עצמית ולא מתוקפנות (Hirata, 133). אף על פי שלזכות Koizumi נוקפים מספר ביקורי עבר במקדש, היה זה דווקא ביום השנה לסוף המלחמה ב-2005, שהוא נמנע מלבקר ובמקום שלח הצהרת התנצלות על תפקודה של יפן במלחמה ועל הנזק שצבאה גרם (Hirata, 144). נדמה כי Abe צועד באותה דרך, שכן ב-15 לאוגוסט השנה חל יום השנה לסוף המלחמה ו Abe נמנע מלבקר במקדש. במקום, למקדש הגיעו שלושה נציגי ממשלה (שר הפנים, יו"ר הוועדה לביטחון ציבורי והשר לענייני רפורמה אדמיניסטרטיבית) ובא-כוחו של Abe, שמסר מנחה בשמו. Abe מסר כי "היום הוא יום להתאבל עבור הרוגי המלחמה ולהתפלל לשלום" (Japan Times, 15/8) ונמנע מהצהרות נוספות. ניכר כי Abe אימץ גישה מתונה יותר, אשר שואפת להתרחק מהקיצוניות שאפיינה את כהונתו הראשונה, כך שיוכל לצבור יותר אהדה בקרב מצביעיו השמרנים, מבלי לאבד את קולות הלאומנים. לאחר שמיאן לבקר, אכן נרשמה עליה בתמיכה ב Abe: סקר שערך ה *Japan Times* ב-25 לאוגוסט מצא כי התמיכה עמדה על 57.7%, עליה מ-56.2% ביולי (Japan times

25.8). סקר שערך ה *Asahi Shimbun* ב26 לאוגוסט, לעומת זאת, מצא כי התנגדות לתיקון לסעיף 9 עדיין נותרה גבוהה- על 59%.

לבסוף, יפן עושה כיום מאמצים להרחיב את פעילותה הצבאית, תוך הדגשת חשיבות הברית האמריקנית. התמיכה הציבורית לשילוב כוחות ה SDF באמנת הביטחון עם ארה"ב, כאמצעי הטוב ביותר להבטחת ביטחון לאומי, גדלה מ40% בשנות ה70 ל80% (Hughes, 134). Koizumi ניהל בהצלחה את התגובה למתקפות 9/11 והמלחמה בעיראק, בכך שהדגיש את חשיבות ריצוי הממשל האמריקני, תוך הימנעות מתיקון סעיף 9 (Wada, 425). בחודש אוגוסט השנה הכריזה ארה"ב על כוונתה להגיב צבאית בסוריה, כתגובה על שימושה בנשק כימי. בוועידת ה G-20 בספטמבר, מסר Abe לנשיא אובמה כי ממשלתו מכירה בברית האמריקנית כאבן הפינה של הביטחון עבור ארצות רבות בעולם. בנוסף מסר, כי הוא מבין את נחישותו לצאת למתקפה בסוריה וכי ארצו מנסה לחזק את הברית, תוך מאמצים לשנות את פירוש החוקה שיאפשרו מימוש הגנה עצמית שיתופית (Japan Times, 6.9). בדומה למלחמות באפגניסטן ועיראק, גם מתקפה זו לא זכתה לאישור רשמי של האו"ם, מה שלא הפריע ל Abe להביע תמיכה מאופקת. נכון לעכשיו פתרון דיפלומטי הושג בסוריה והמתקפה האמריקנית אינה על השולחן, אך אם ללמוד מניסיון העבר, ניתן לומר כי דחיפה של Abe להצטרפות יפן למאמץ המלחמתי (בניגוד לחוק שימור השלום מ1992), בהתחשב בתמיכת הציבור בברית האמריקנית, הייתה מובילה לדחיקת פירוש הזכות להגנה עצמית שיתופית, מעבר להגדרתה כיום.

לסיכום, הגישה הפוליטית של Abe עברה שינוי משמעותי מאז כהונתו הראשונה. אם ב2006 עשה שימוש בטקטיקות כוחניות בניסיון לתקן את סעיף 9, ללא התחשבות במפלגות האחרות או בדעת הקהל, הרי שכיום המצב השתנה. אף על פי ש Abe ביקר בעבר ב Yasukuni, היעדרותו מהמקדש ביום השנה לסוף המלחמה מעידה על דעיכה בלהט הלאומני שאפיין אותו פעם. Abe אף מתבטא במשנה זהירות בנוגע לסעיף 9, כך שקריאותיו לשינוי פירוש החוקה מובעות דרך שאיפה לחזק את הברית האמריקנית. LDP כיום לא קוראת בגלוי לשינוי הסעיף (כפי שעשתה ב2007), אלא מביעה רצון לרפורמה כללית. נראה כי Abe למד מטעויות העבר ומשתדל לאמץ גישה מתונה יותר, כמו זו של Koizumi, על מנת לגייס את הציבור היפני ולתקן את החוקה.

סיכום

מאז קיבלה על עצמה יפן את החוקה החדשה ב-1947, זכה סעיף 9 לפרשנות מחודשת אשר במקרים רבים אף גבלה בחוסר חוקתיות. שינויים ביטחוניים גלובליים ואזוריים בשילוב קווים אידיאולוגיים חדשניים וסביבה פוליטית סובלנית, הובילו להתרחקות מאידאל הפציפיזם המוחלט אותו ביקשה יפן לשמר בסוף המלחמה. אף על פי שסעיף 9 עומד כיום בצורתו המקורית, נעשים מאמצים ביפן להוביל לתיקונו, דרך התחקות אחר אותם תנאים מיוחדים שאפשרו פרשנות מחודשת בחלוף השנים. האיום מצד שכנותיה של יפן, הלחץ מצד הקהילה הבינלאומית לסייע בשימור השלום, גילוי מתינות פוליטית ולאומנית והדגשת חשיבות הברית האמריקנית כולם גורמים אשר סייעו בעבר לגייס את דעת הקהל לטובת רפורמה חוקתית ואשר נעשה בהם שימוש כיום על ידי ממשלת ה-LDP הנוכחית, בראשותו של Shinzo Abe, על מנת להוביל לתיקון סעיף המלחמה.

ראשית, שינויים ביטחוניים בזירה הבינלאומית והאזורית הובילו לדחיקה בפרשנות הסעיף עד סוף שנות ה-90. הלחץ האמריקני על יפן לקחת אחריות על הגנתה שלה התחלף עם השנים ללחץ גלובלי לנטילת אחריות גם באזורים הרחק מחופיה של יפן, היכן שפעלה הקהילה הבינלאומית במבצעים לשימור השלום. האיום ההולך וגובר מצד שכנותיה של יפן כמו צפון קוריאה וסין, הוביל אף הוא לתמיכת הציבור בחיזוק כוחות ההגנה ומכך גם להרחבת פעילותה הצבאית של יפן.

שנית, הסביבה הפוליטית המיוחדת של שנות ה-2000, שאופיינה במתינות של הצדדים השונים, סייעה בגיבוש שיח חיובי סביב תיקון סעיף 9. Hatoyama, איש השמאל, שבר טאבו פוליטי ותיק כשהעז להציע שינוי מקיף לסעיף וכך נתקבל באהדה. Koizumi, איש הימין, הוביל אולי לדחיקה הגדולה ביותר בפרשנות הסעיף, כאשר הימנעותו המכוונת מדיון סביב שינוי חוקתי זכתה לתמיכה ציבורית, שאפשרה התרחבות צבאית בפועל. מאמצים האישים בהדגשת חשיבות הברית האמריקנית והתנהלותם המתונה, נתפסה מהימנה וזכתה לגיבוי משמעותי מצד הקהל היפני.

לבסוף, בכהונתו הנוכחית מנסה Abe להוביל לתיקון הסעיף, דרך שיחזור התנאים שאפשרו את פרשנותו המחודשת בעבר. אף על פי שבכהונתו הראשונה נקט בטקטיקות אגרסיביות שהובילו לירידה בכוחו ולדחיקת הנושא מסדר היום, נדמה כי כיום גישתו התמתנה וכי הוא עושה שימוש מושכל בנתוני העבר. תדמיתו החדשה והמתונה יותר, היא כזו של ראש ממשלה ימני שנמנע מלבקר במקדש Yasukuni ביום השנה לסוף המלחמה ובמקום שולח מסר שוחר שלום. בדומה ל-Koizumi, הוא אף ממעט להצהיר על תיקון הסעיף, אלא בוחר להדגיש את חשיבות שימור הברית האמריקנית וההתחייבות היפנית כלפי הקהילה הבינלאומית.

לסיום, אף על פי שתיקון סעיף 9 עדיין מהווה נושא שנוי במחלוקת ביפן, עושה רושם שהילת הקדושה שאפפה את אידאל הפציפיזם עם סוף המלחמה, מתפוגגת לאיטה. איומים ביטחוניים ושינויים גלובליים, לצד אידיאולוגיה פופולרית חדשה וסביבה פוליטית קשובה מעצבים מחדש את האופן בו העם היפני תופס את תפקידה הצבאי של יפן. Shinzo Abe, ראש הממשלה הראשון שנולד לאחר המלחמה, מייצג דור חדש של יפנים; דור צעיר שאינו למוד קרבות ואשר עיקר שאיפותיו הינן כלפי התעצמות לאומית ונורמליזציה של יפן. למרות זאת, הגאווה היפנית באידאל הפציפיזם והחשש מפני דה-דמוקרטיזציה מהווים מכשול בדרך לתיקון הסעיף. בבחינת הדברים, נדמה כי מתינות פוליטית והשגת קונצנזוס לאומי הינם הכרחיים עבור ממשל שמבקש לבצע רפורמה. יתר על כן, הדגשת חשיבות חיזוק הברית האמריקנית והגברת מעורבותה של יפן בזירה הבינלאומית מהווה אף היא צעד חשוב בדרך לתיקון החוקה. אף על פי שקשה להעריך את התגובה היפנית לקונפליקטים עתידיים, הרי שהתנאים שנדונו כאן מהווים בסיס הכרחי להתמודדות עמם ולכלל תיקון לסעיף 9.

Arase, David. "Japan, the Active State?: Security Policy after 9/11", *Asian Survey*, 47:4 (2007): 560-583.

Hagström, Linus. "The Democratic Party of Japan's security policy and Japanese politics of constitutional revision: a cloud over Article 9?". *Australian Journal of International Affairs*, 64:5 (2010): 510-525.

Hirata, Keiko. "Who shapes the national security debate?: Divergent interpretations of Japan's security role". *Asian Affairs: An American Review*, 35:3 (2008): 123-151.

Hughes, Christopher. "Chapter One: The Trajectory of Japan's Remilitarization". *The Adelphi Papers*, 48:403 (2008): 21-34.

Hughes, Christopher. "Chapter Six: The Erosion of Japan's Antimilitaristic Principles". *The Adelphi Papers*, 48:403 (2008): 99-138.

Itoh, Mayumi. "Japanese Constitutional Revision: A Neo-liberal Proposal for Article 9 in Comparative Perspective Source". *Asian Survey*, 41:2 (2001): 310-327

Lee, Sook-Jong. "Japan's Changing Security Norms and Perceptions Since The 1990s". *Asian Perspective*, 31:3 (2007):125-146.

Maki, John M. "The Constitution of Japan: Pacifism, Popular Sovereignty, and Fundamental Human Rights". *Law and Contemporary Problems*, 53:1 (1990): 73-87.

Moses, Jeremy & Iwami, Tadashi. "From pacifism to militarization: liberal democratic discourse and Japan's global role". *Global Change, Peace & Security: formerly Pacifica Review: Peace, Security & Global Change*, 21:1 (2009): 69-84.

Shuichi, Wada. "Article Nine of the Japanese Constitution and security policy: realism versus idealism in Japan since the Second World War". *Japan Forum*, 22:3-4 (2010): 405-431.

"Abe proxy, Cabinet trio visit Yasukuni". *The Japan Times* 15 Aug. 2013: 1. *The Japan Times News*. 5 Oct. 2013.

"Support for Abe's Cabinet climbs to 57.7% in latest poll". *The Japan Times* 25 Aug. 2013: 1. *The Japan Times News*. 5 Oct. 2013.

"ASAHI POLL: 59% against moves to allow right to collective self-defense". *The Asahi Shimbun* 26 Aug. 2013:1. *The Asahi Shimbunpolitics*. 5 Oct. 2013.

"Abe, Obama agree to cooperate on Syria". *The Japan Times* 6 Sep. 2013: 1. *The Japan Times News*. 5 Oct. 2013.